

תדפיס • פרשת בשלה

אוצרות התורה

כפנינים

עיונים וביאורים קצרים על התורה
בדרך הפשוט, הדרוש והפנימיות

בראשית
שמות

פרשת

בשלח

ב ש ל ח

לקיחת "עצמות יוסף" ב"מדבר העמים"

וַיֹּסֵב אֱלֹקִים אֶת הָעַם דְּרָךְ הַמְדַבֵּר גּוֹ' וַיִּקַּח

מִשָּׁה אֶת עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ (יג, יח-ט)

יש לבאר כתוב זה בעבודת האדם לקונו :

"עצמות יוסף" מורה על ה"עצם" והמהות של יוסף (ראה מגלה עמוקות אופן יז על פסוק זה), המרומז בשמו "יוסף" (דשם האדם שייך לעצמותו. ראה אור תורה עמ' טז ואילך, ובכ"מ), שנקרא כן על שם "יוסף ה' לי בן אחר" (ויצא ל, כד), כלומר שגם יהודי שהוא בבחינת "אחר", ואין רואים עליו את היותו בן להקב"ה, גם עמו יש לפעול עד שיעשה "בן", ויהי ניכר עליו הקשר לאבינו שבשמים (ראה אור התורה להצ"צ ויצא רכ, א ואילך, ועוד).

ומזה יש ללמוד גם לזמן הגלות, כאשר הולכים ב"מדבר העמים", שיש לקחת את "עצמות יוסף", את עבודתו של יוסף, ולקרב את בני ישראל לאביהם שבשמים.

המדבר - שהוא מקום סכנה בגשמיות, "נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים" (עקב ח, טו) - מורה על מקום סכנה רוחני, מקום אשר "לא ישב אדם שם" (ירמי' ב, ו), שאינו מקום ישוב ל"אדם העליון" (ראה יחזקאל א, כו. לקוטי תורה נשא כ, רע"ג. ראה לב, ב. ובכ"מ). ובמקום כזה, הרי מרוב הנסיונות עלול להיות שיהי' אדם מישראל שלא יעמוד בנסיון, ויתרחק ר"ל מהיות "בן" להקב"ה.

ועל דרך זה בימינו אלו, כאשר הולכים ישראל ב"מדבר העמים" (יחזקאל כ, לה) - כל זמן משך הגלות - שיש סכנה שיהיו יהודים שלא יעמדו בנסיונות הגלות ר"ל.

העצה לזה - "ויקח משה את עצמות

צורת "פי החירות"

וַיָּשְׁבוּ וַיַּחְנְנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת

מה היו חירות הללו, לא היו משופעות אלא גודדיות, ולא היו תרוטות אלא מוקפות, ולא היו עגולות אלא מרובעות, ולא היו מעשה אדם אלא מעשה שמים, ועינים להם פתוחות (יד, ב. מכילתא)

ויש ליישב, שכוונת המדרש לבאר בזה את דברי פרעה "נבוכים הם בארץ" (להלן פסוק ג), היינו שמחמת הימצאותם "לפני פי

לכאורה תמוה: מה ראה המדרש למנות את כל פרטי צורתן של ה"חירות", ולמאי נפקא מינה?

ביותר שבעיגול, "אלא מרובעות" - הנוגעות זו בזו בכל עוביין, וכדי לברוח צריך לנתן כל עוביין.

"לא היו מעשה אדם" - שאם כן הי' אדם אחר יכול להרסן, "אלא מעשה שמים".

אך אם היו מעשה שמים קשה: הרי אמרו חז"ל (ירושלמי, סוף מעשרות. נדרים פ"ג ה"ב. ועוד) "אין מרובע מששת ימי בראשית", ואם כן איך היו מרובעות?

ועל זה מתרץ: "עינים להם פתוחות", כלומר ששטח הסלע לא הי' חלק לגמרי, אלא היו בו חורים כמין עינים, וממילא לא היה ריבועם שלם. וק"ל.

החירות" לפיכך "נבוכים הם" ואינם יכולים לברוח.

ושיעור הדברים כך הוא:

"לא היו משופעות" - שאם היו משופעות הרי היו יכולים לטפס עליהן ולברוח, "אלא גדודיות" - ישרות, שאי אפשר לטפס עליהן.

"לא היו תרוטות" - לא היו פתוחות אפילו מעט (ראה ערוך ערך טרטות), שאם כן היו יכולים לברוח דרך המקום הפתוח, "אלא מוקפות" - שלא הי' בהן שום פתח.

"לא היו עגולות" - שבשני עמודים עגולים סמוכין זה אצל זה, הנה הרוצה לעבור ביניהם עליו לנתן רק החלק הצר

מדוע נקראת התפילה בשם "אומנות"?

וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'

ויצעקו - תפשו אומנות אבותם (יד, י. רש"י)

"אומנות", ללמדנו שלא היתה תפלה זו מפני מצוקתם ודאגתם של ישראל, אלא מפני שכך היא "אומנותם", שבכל עת וזמן מתפללים הם להקב"ה.

וזה מלמדנו יסוד גדול בתפלה, שהתפלה צריכה להיות לא רק מפני תכלית ומטרה פרטית שרוצה האדם לקבל ע"י תפלתו, אלא מפני שהתפילה היא "אומנותם" של ישראל, שעל ידה עובדים הם את השי"ת.

יש לבאר דיוק לשון רש"י, שמכנה את תפלתם של ישראל בשם "אומנות":

לכאורה יש לתמוה מה מקום הי' להתפלל אל הקב"ה באותה שעה, והרי כבר הבטיח להם הקב"ה שבני ישראל יצאו ביד רמה, וא"כ ממה-נפשך: אם האמינו בהבטחת הקב"ה - אין צורך להתפלל, ואם לא האמינו - לאיזה צורך התפללו?

אלא שלכן נקראה תפלה זו בשם

בין שש אמהות לארבע אמהות

וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם

וארכין משה ית ידו על ימא בחוטרא רבא ויקירא כו', ובי' חקיק ומפרש שמא רבא ויקירא כו', ותלת אבהת עלמא ושית אימהתא ותריסר שבטוי דיעקב (יד, כא. תרגום יונתן)

לעבודה הפרטית של כאו"א מישראל, כענין עבודת השבטים, ולא רק לעבודה הכללית של כלל ישראל, כענין עבודת האבות.

והוא הטעם לזה שהיו חקוקים במטה שמות כל שש האמהות, כי כשמדובר על עניניהם הפרטיים של י"ב השבטים יש להזכיר את כל שש האמהות, וכמו שהתחלקות השבטים היא על ידי אמותיהם - לא רק רחל ולאה, אלא גם בלהה וזלפה.

ומעתה יובן הטעם שענין זה נתבאר בתרגום יונתן דוקא בנוגע לקריעת ים סוף, כמבואר בספרים (ראה לקוטי תורה צו טז, ד ואילך, ובכ"מ), שהטעם שנחלק הים לי"ב גזרים כנגד י"ב שבטים, ולא נחלק באופן שכל ישראל יעברו באותה מסילה, הוא להורות על חשיבות אופני העבודה הפרטיים של כאו"א מישראל.

צריך ביאור: למה נחקקו על המטה שמותיהן של "שית אימהתא", והרי אמרו חז"ל "אין קורין אבות אלא לשלשה ואין קורין אמהות אלא לארבע" (ברכות טז, ב) ? ויש לומר:

אחד החילוקים בין האבות להשבטים הוא: עניני האבות ועבודתם הם ענינים כלליים שכל אחד מישראל שייך אליהם, ולכן "אין קורין אבות אלא לשלשה", כיון שדרגתם של אברהם יצחק ויעקב צריכה להיות וישנה בכל אדם מישראל. משא"כ עניני השבטים, ראובן שמעון וכו', הם ענינים פרטיים, ולכן יש מבני ישראל שיש בהם דרגת ראובן עד"מ ולא דרגת שאר השבטים, וכיו"ב בשאר השבטים (ראה תורה אור ר"פ וארא).

ומעתה נמצא, שחקיקת שמות י"ב השבטים על המטה מלמדת על שייכותו גם

קריעת ים סוף בעבודת האדם

וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיּוֹם הַהוּא

לידי גילוי וייהפכו לבחינת "יבשה".
ופירוש הדברים בעבודת האדם:

נשמת כל איש מישראל דבוקה ומיוחדת עם הקב"ה בכל זמן ועת. אלא שבזמן התפילה, כאשר האדם מתעורר ברגשי אש שלהבת לידבק בהשי"ת - הרי הקשר הזה

יש לפרש ענין קריעת ים סוף בעבודת האדם:

על קריעת ים סוף נאמר "הפך ים ליבשה" (תהלים סו, ו). והיינו, שענין קריעת ים סוף הוא שגם הדברים שהם בבחינת "ים", שהם מכוסים ונעלמים כמו הבריות שבים, יבואו

גם במשך כל היום - שגם אחרי התפילה לא יהי' רגש זה בבחינת "ים" המכוסה ונעלם, כי אם בבחינת "יבשה", שתהי' ניכרת לכל הדביקות לקונו וההתאחדות עם השי"ת.

גלוי לעין כל ופעולתו ניכרת, מה שאין כן אחרי התפילה, הנה רגש הדביקות בקונו מכוסה ואינו ניכר לכל.

וזהו ענין קריעת ים סוף, שעל האדם לפעול בעצמו שההתעוררות שבזמן התפילה תפעל

שירה כאיש אחד

וַיֹּאמְרוּ לְאִמְרָא אֲשִׁירָה לַה'

דרש רבי עקיבא, בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה. וכיצד אמרו שירה, כגדול המקרא את הלל והן עונים אחריו ראשי פרקים, משה אמר אשירה לה' והן אומרים אשירה לה', משה אמר כי גאה גאה והן אומרים אשירה לה'. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר, כקטן המקרא את הלל והן עונין אחריו כל מה שהוא אומר, משה אמר אשירה לה' והן אומרים אשירה לה', משה אמר כי גאה גאה והן אומרים כי גאה גאה. רבי נחמי' אומר, כסופר הפורס על שמע בבית הכנסת, שהוא פותח תחילה והן עונין אחריו (וקורין כולן יחד) (טו', א. סוטה ל, ב)

את השירה, אלא יצאו ידי אמירת השירה ע"י אמירתו של משה, כשהם עונים "אשירה לה'" בלבד.

לדעת רבי אליעזר - האחדות הבאה מכחו של משה הורגשה גם אצל בני ישראל עצמם, במקומם ובדרגתם שלהם, ולא רק מתוך ביטול לגבי מדריגת משה. ולכן ענו בני ישראל את השירה אחרי משה, היינו שאמירתו של משה נתנה בהם כח לומר אחריו את השירה מתוך אחדות.

ואילו לדעת רבי נחמי' - האחדות היתה מוחלטת כ"כ עד שבני ישראל עצמם התעלו (בענין זה של הרגשת האחדות) לדרגת משה, בלי שום חילוק ביניהם (כדברי רש"י שם - "משה הוא ישראל וישראל הם משה"), ולכן אמרו כל בני ישראל את השירה יחד עם משה (לאחר פתיחת השירה ע"י משה, שבזה פעל בהם אחדות זו).

יש לבאר שורש המחלוקת באופן אמירת שירת הים, על יסוד פירוש אור החיים הקדוש על המלים "ויאמרו לאמר אשירה": "פירוש שאמרו זה לזה לאמר, פירוש שיאמרו שירה יחד בלא בחינת השתנות והפרדה, עד שיהיו כאיש אחד הגם היותם רבים, ונתכוונו יחד ועשו כן, ואמרו אשירה לשון יחיד, כאילו הם איש אחד".

וי"ל שמטעם זה משה הוא שפתח בשירה, כי אחדות אמיתית יכולה להיות רק בכחו של משה רבינו, כמ"ש רש"י בפרשת חוקת (כא, כא) "הנשיא הוא הכל", היינו שהנשיא (משה רבינו) כולל את כל בני ישראל כאחד. אלא שנחלקו באיזה אופן פעלה אחדות זו על שירת בני ישראל:

לדעת רבי עקיבא - האחדות נעשתה עי"ז שבני ישראל התבטלו בביטול גמור לגבי מדריגתו של משה, שבה כלולים כל ישראל כאחד. ולכן לא אמרו בני ישראל בעצמם

מדוע הקדים הכתוב רחוקים לקרובים?

תפל עליהם אימתה ופחד

אימתה על הרחוקים ופחד על הקרובים (טו, טז. רש"י)

ולכן נאמרו ב' עבר, כי הם סיפור דברים על הפחד שכבר נפל עליהם. משא"כ הכתוב כאן הוא תפילה (ראה חוקני ועוד) או נבואה שפחד זה מהנס דקרי"ס ימשך גם בעתיד, בעת שיכנסו ישראל לארץ ישראל (וכסיום הכתוב "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית").

ועפ"ז מובן מדוע מקדים "רחוקים" ל"קרובים", כי בזמן שיכנסו לארץ, מה שיהי' נוגע בעיקר הוא שהאימה מהנס דקרי"ס תישאר חקוקה בלב "הרחוקים", האומות הרחוקות מים סוף וקרובות יותר לארץ ישראל, ולא כ"כ הפחד מקרי"ס שישאר אז אצל הקרובים לים סוף ורחוקים יותר מהארץ. וק"ל.

לכאורה קשה: מכיון ש"אימתה" קאי על הרחוקים ו"פחד" על הקרובים, מדוע הקדים הכתוב "אימתה" ל"פחד", והרי לכאורה הפחד נופל תחילה על הקרובים ורק אח"כ על הרחוקים, והוה ל' למימר איפכא - "תפול עליהם פחד ואימתה", וע"ד לשון הכתוב (ס"פ עקב) "פחדכם ומוראכם יתן ה' גו"?

ויש לבאר:

בפסוקים הקודמים (שם, יד-טו) מתואר פחד האומות בלשון עבר, "שמעו עמים גו' חיל אחז גו' נבהלו גו' נמוגו" וכו', משא"כ כאן כתוב "תפול עליהם" בלשון עתיד.

והטעם לזה - כי בפסוקים הקודמים מדובר על פחד האומות מיד אחרי קרי"ס,

הנסינות הקרובים והרחוקים

תפל עליהם אימתה ופחד

אימתה על הרחוקים ופחד על הקרובים (טו, טז. רש"י)

וכמו שבאומות העולם ישנם שני סוגים, "קרובים" ו"רחוקים" - כן הוא גם באדם: ישנם נסינות ומדות רעות שרחוקים הם מהאדם, ומצד טבעו מופרך אצלו להיכנע להם, אלא שלפעמים יצרו מתגבר עליו, ואחרי שנשקע בריבוי תאוות יכול להכשילו ר"ל גם בהם; וישנם נסינות ומדות רעות שקרובה יותר האפשרות שיכשל בהם. ועיקר המלחמה ביצר היא להתגבר על נסינות

צריך להבין למה פתח ברחוקים ("אימתה") וסיים בקרובים ("פחד").

ויש לבאר זאת בעבודת האדם לקונו (וראה בפנינה הקודמת משנ"ת בזה בדרך הפשט):

מלחמת ישראל עם ז' האומות רומזת למלחמת האדם עם יצרו, שעל כל אחד מישראל לכבוש את ז' המדות הרעות שבו, שהיו תחת ממשלת הקדושה.

ומדות רעות שבבחינת "קרובים".

ועל זה נאמר "תפול עליהם אימתה ופחד", שהקב"ה מטיל אימה ופחד על היצר הרע, שלא יוכל להתגבר ולשלוט ח"ו על איש ישראל, כמאמר חז"ל (קידושין ל, ב. ועוד) "אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו".

ולפי זה מובן הטעם שהקדים רחוקים

לקרובים, כי פעולת העזר מלמעלה היא מן הקל אל הכבד: תחילה פועל עזר זה שהאדם לא יכנע לתאוות הרחוקות ממנו, ואחר כך פועל עזר זה עוד יותר, שמטיל הקב"ה פחד על היצר הרע, עד שאין לו כח להתגבר על האדם אפילו בתאוות הקרובות לאדם להכשל בהן.

מדוע נזכר בית המקדש בשירת הים?

תְּבַאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהַר גִּזְלֹתֶיךָ מִכּוֹן לְשִׁבְתֶּיךָ
פְּעַלְתָּ ה' מִקִּדְשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנֵנוּ יְדִיךָ (שׁו, יז)

על עצם הנסים והנפלאות שעשה הקב"ה בקריעת ים סוף, כי אם בעיקר שבח על זה שעל ידי קריעת ים סוף נתגלתה מלכותו ושלטונו של הקב"ה.

והנה, תכלית השלימות בהתגלות מלכותו של הקב"ה היא בבנין בית המקדש, שאז ירד הקב"ה לשכון בארץ (ראה ראב"ע עה"פ טו, יח, ועוד). ולכן בבנין ביהמ"ק הראשון היתה גאולת ישראל בשלימותה מכל האויבים שמסביב, שלא הי' עוד שלטון לאומות העולם בארץ.

וזהו מ"ש "מכון לשבתך פעלת גו' מקדש אדני גו' ה' ימלוך לעולם ועד", היינו שבבנין ביהמ"ק תבוא לידי שלימות התגלות מלכותו של הקב"ה, שהיא עיקר ענינה של שירת הים. וק"ל.

לכאורה צריך ביאור: מה ענין בנין בית המקדש לשירת הים, שהיא הודאה על הנס דקריעת ים סוף והריגת המצרים? בשלמא התחלת הכתוב, "תביאמו ותטעמו בהר גזלותך" - מובן ענינה לכאן, כי הכניסה לארץ היא ההמשך והשלימות דגאולת מצרים, אבל המשך הכתוב, "מכון לשבתך גו' מקדש גו'", דקאי על בנין בית המקדש - מאי בעי הכא?

ויש לומר:

פסוק זה הוא ענין אחד עם הפסוק שלאחריו (סיום השירה) "ה' ימלוך לעולם ועד", ומבאר הרמב"ן, "יאמר כי הראה עתה כי הוא מלך ושלטון על הכל, שהושיע את עבדיו ואבד את מורדיו, כן יהי הרצון מלפניו לעשות בכל הדורות לעולם". והיינו, שתוכן ענין השירה הוא לא רק שבח והודאה

מעלת מרים - ע"י היותה "אחות אהרן"

וַתִּקַּח מֵרִים הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אֶהֱרֹן גֹּי' (טו, כ)

הטבעית היתה טפלה ובטלה לאהרן. ומזה הוראה בעבודת נשי ישראל: מצינו בכ"מ שישנן כו"כ מעלות בנשי ישראל שאין באנשים (ראה תענית כג, ב. מפרשי התורה ויקהל לה, כב. פרדר"א פמ"ה, ועוד). אך מ"מ עליהן לדעת ש"איזוהי אשה כשרה העושה רצון בעלה" (ראה תדא"ר פ"ט), היינו שאפילו המעלות שיש בהן מצד טבען - באות לידי גילוי דוקא ע"י הביטול והקבלה מהבעל, כמו שמרים נקראת על שמו של אהרן.

מזה שמרים נקראת על שמו של אהרן דוקא ("אחות אהרן") מובן שהי' צד השווה בשניהם. ואמנם מצינו, שכמו שאהרן הכהן הי' "אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" (אבות פ"א מי"ב), כן היתה מרים "פועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה" (פרש"י שמות א, טו).

ומ"מ, אף שמעלתה זו של מרים היתה לה מצד עצמה, וכלשון רש"י "בדרך הנשים", שכן הי' דרכה מטבעה - אעפ"כ נקראת היא על שמו של אהרן דוקא, היינו שגם במעלתה

הטעם שהוצרך משה להסיע את בניי

וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף

ויסע משה - הסיען בעל כרחם, שעטרו מצרים את סוסייהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות, והיו ישראל מוצאין אותן בינם וכו'. לפיכך הוצרך להסיען בעל כרחם (טו, כב. רש"י)

"ונצלתם את מצרים" (שמות ג, כב), לרוקן את מצרים מכספם וזהבם. וכל עוד נשאר בים תכשיטי כסף וזהב, היינו שלא נתרוקנה מצרים עדיין, סברו בניי שהם מחוייבים להמשיך להתעסק בביזת הים כדי לקיים את הציווי במלואו.

ואע"פ שגם "בהוציאך את העם גו' תעבדון את האלקים על ההר הזה" הוא ציווי ה', חשבו בניי שמצות "ונצלתם" קודמת, מאחר שהיא מצוה עוברת, שמצות תלמוד תורה (וממילא גם מ"ת) נדחית מפני' (ראה מר"ק ט, רע"ב. טושו"ע יו"ד סרמ"ו ס"ח).

צריך ביאור: איך יתכן שהיו בניי טרודים כל כך בביזת הים, עד שהוצרך משה להסיען בעל כרחם - והרי ידעו שמטרת הנסיעה היא קבלת התורה (כמ"ש (שמות יג, ב) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה"), דבר שהשתוקקו לו ביותר, עד שמרוב תשוקתם ספרו את הימים שעד מ"ת (ר"ן סוף פסחים בשם "הגדה"), ואיך יכול להיות שבזיזת הים תפסה מקום אצלם יותר מהמסע למ"ת?

ויש לבאר:

בביזת הים קיימו בני ישראל את הציווי

"בעל כרחם", כי לפי הבנתם הי' זה נגד הדין, וכנ"ל.

ואף שנצטוו ע"י משה להפסיק מביזת הים, וא"כ ידעו שזהו רצון ה' - מ"מ חשיב

פרשת שבת במרה - לימוד ולא ציווי

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי לָקֵטוּ לֶחֶם מִשְׁנֵה גוֹ' וַיָּבֵאוּ כָּל נְשֵׂי־אֵי הָעֵדָה וַיִּגִּדּוּ לְמֹשֶׁה

שאלוהו מה היום מיומים כו', שעדיין לא הגיד להם משה פרשת שבת שנצטווה לומר להם והי' ביום הששי והכינו גו' עד ששאלו את זאת (טז, כב. רש"י)

כו' שיתעסקו בהם", כלומר שניתנה להם פרשת שבת רק כדי שיתעסקו בלימודה וכיו"ב, אבל לא נצטוו עדיין לקיימה (ראה עד"ז ברמב"ן טו, שם. שפ"ח שלח טו, לב. ועוד). ומכיון שלא היו מצווים עדיין בשמירת שבת בפועל, לא עלה על דעתם שה"לחם משנה" שייך לשבת, ולכן שאלו "מה היום מיומים".

לכאורה דברים אלו תמוהים ביותר, שהרי מפורש בפרש"י לעיל שבמרה "נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת כו'" (רש"י טו, כה), ואיך אפשר לומר שעדיין לא ידעו "מה היום מיומים"?

ויש לומר ששאלה זו מתורצת בדיוק לשונו של רש"י "נתן להם מקצת פרשיות

מלוה מלכה במדבר?

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי לָקֵטוּ לֶחֶם מִשְׁנֵה שְׁנֵי הָעֹמֵר לְאָחַד (טז, כב)

שבת, "שני העומר לאחד", שמהעומר הראשון אכלו סעודת יום ששי וסעודת ליל שבת, והעומר השני הספיק להם לא רק לסעודות יום השבת, אלא גם לסעודת מוצאי שבת, שהרי מילתא דתמיהא היא לומר שלא אכלו שום סעודה במוצ"ש. וכן מפורש בחזקוני פרשתנו (טז, כג): "והוא הדין לסעודת מוצאי שבת".

ועפ"ז יש לומר, שיסודה של סעודת מלוה מלכה הוא זכר למן, דכיון שהעומר מן דשבת כלל גם הסעודה דמוצ"ש, הרי כשם שלומדים מהמן שחייבים באכילת ג' סעודות דשבת, כן הוא גם ענין סעודה זו.

בגמ' (שבת קיז, סע"ב) למדו חובת ג' סעודות בשבת מג' פעמים "היום" שנאמרו במן בפרשתנו, משא"כ סעודת מלוה מלכה לא מצינו עלי' לימוד מקרא.

ויש להביא מפרשת המן מקור ויסוד גם לסעודת מלוה מלכה:

מצינו בכתוב שירידת המן היתה בבוקר (פרשתנו טז, ח. שם, יג. כא), ונמצא שהעומר מן שירד בבוקר הי' מזון לשתי סעודות, סעודת שחרית וסעודת הערב, וכמ"ש בדעת זקנים לבעלי התוס' (פרשתנו טז, כב): "כל ימות השנה היו עושין מן העומר שני לחמים".

ומזה מובן גם בנוגע למן שירד בערב

איסור תחומין בעבודת האדם

אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי

אלו אלפים אמה של תחום שבת (טז, כט. רש"י)

עוה"ז - ב"ימות החול", היינו בזמן שאינו מוקדש ללימוד התורה ולקיום מצוותי; אבל ב"יום השבת", היינו בעתים שהוקדשו ללימוד התורה ולקיום המצוות - לא די בזה שראשו וכח שכלו שקועים בעסק ועיון התורה, אלא גם ה"רגלים" שבו, היינו איבריו וכחותיו החיצוניים, כמו כח המעשה, אסור להם לצאת חוץ לתחום הקדושה.

וכמאמר רז"ל (עירובין נד, א) עה"פ (שמואל ב כג, ה) "ערוכה בכל ושמורה" - "אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך - משתמרת, ואם לאו - אינה משתמרת", היינו שלימוד התורה צ"ל בכחי' "כל עצמותי תאמרנה" (תהלים לה, י), שכל איברי הגוף שקועים לגמרי בעסק התורה.

יש לבאר תוכן איסור יציאה חוץ לתחום בעבודת האדם לקונו:

ציוותה תורה "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" (יתרו כ, ט), שבימות החול על האדם לעסוק גם ב"עובדין דחול" ובענינים שאינם שייכים לתורה ומצוותי' (מכילתא הובאה בדרשות ר' יהושע אבן שועיב פ' וישב). אלא שהזהירה תורה "יגיע כפיך כי תאכל" (תהלים קכח, ב), כלומר, שהעסק בעניני חול צ"ל רק בידים ובכח המעשה, ואילו ראשו ורובו של האדם צריכים להיות שקועים תמיד בתורה ובמצוותי' (ראה לקוטי תורה שלח מב, ד. חקת סו, ג. ובכ"מ).

במה דברים אמורים, שהתירה תורה שה"כפים" וכח המעשה יהיו עסוקים בעניני

בין "מן הוא" ל"שמו מן"

וַיִּקְרָאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אֶת שְׁמוֹ מִן

לעיל (טז, ז) כתב רש"י שהורדת המן היתה "דרך חיבה, בבוקר שיש שהות להכינו". והיינו, שענינו ומעלתו של המן הוא שנתניתו היתה מתוך מיעוט טירחא ככל האפשרי. וענין זה בא לידי ביטוי בשלימותו ביום השבת, שהמן ליום זה ירד ביום הששי, כדי שביום השבת תהי' לבנ"י מנוחה שלימה, ללא שום טורח ודאגה על מזונם, אפילו לא הטירחא שבשאר ימי השבוע, שהיו צריכים

צריך ביאור: הרי כבר כאשר ראו בני ישראל את המן בפעם הראשונה כתיב "ויאמרו איש אל אחיו מן הוא" (טז, טו), "הכנת מזון הוא" (כפרש"י שם), אבל לא ה' זה בגדר קריאת שם, כפרש"י שם "כי לא ידעו מה הוא - שיקראוהו בשמו". ומה נתחדש להם עתה, בסיום פרשת המן, שהחליטו לקרואו בשם "מן"?

וי"ל הביאור בזה:

ללקוט את המן עכ"פ.

ועפ"ז יובן הטעם שרק לאחר סיפור ענין יום השבת (שסיומו בפסוק הקודם - "וישבתו העם ביום השביעי") כתיב "ויקראו בית ישראל את שמו מן":

בתחילה עדיין לא ידעו ישראל מהות מזון זה ופרטיו, ולכן אמרו רק "מן הוא", אבל עדיין לא קראוהו בשם. ורק לאחר שבת קודש הגיעו ישראל לתכלית הידיעה

וההכרה במהותו של המן, שהוא לחם המגיע לבני באופן של שבייתה ומנוחה ותענוג, ללא טירחא ויגיעה מצדם, ואז קראוהו בשם "מן", להורות שמגודל מעלת התענוג שבו אין לתארו בשם מוגבל, שיש בזה כדי לצמצם ולמעט את מעלתו, ויש לקרותו רק "מן", "הכנת מזון" ותו לא (וראה ש"ך עה"ת וצרור המור, כאן).

המן - השפעה מדודה, אך "בפנים מאירות" דרוש ואגדה

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גו' קח צְנֻצֹת אַחַת וְתן שָׁמָּה מֵלֵא הָעֵמֶר מִן וְהִנֵּחַ אֹתוֹ לִפְנֵי ה' לְמִשְׁמַרְת לְדֹרֹתֵיכֶם (טו, לג)

מהשפעה זו לבני ישראל עם קרובו, ו"באור פני מלך חיים" (משלי טו, טו).

וזוהי מעלתם של ישראל, שמוותרים על ריבוי ההשפעה שיכולים לקבל בדוגמת אומות העולם, ובוחרים לקבל חיותם מהקדושה, אף שהיא השפעה מדודה, מאחר שרק השפעה זו יש בה עונג להקב"ה.

ומעלה זו בההשפעה לישראל באה לידי ביטוי בענין המן, שלא הי' בו ריבוי בכמות, ואדרבה - המן ניתן במדידה הכי מדוייקת, רק ליום אחד, ו"עומר לגולגולת", "לא העדיף המרבה והמעמיט לא החסיר" (טו, טו-יח); ולאידך, עומר זה ניתן "בפנים מאירות" ו"דרך חיבה", עד שבנ"י ראו בו "כבוד אור פניו" (לשון רש"י שם, ז).

וזוהי ההוראה הנצחית מענין המן לכל הדורות - ללמדנו יוקר ההשפעה שמצד הקדושה, שהיא באופן של "באור פני מלך

יש לבאר הרמז בזה, שלכל אחד מישראל בכל הדורות ("לדורותיכם") ישנו מעין ענין המן:

ידוע (ראה קונטרס ומעין מאמר ח ואילך. ועוד) ההפרש בין ישראל לעמים, דלאומות העולם נשפעת השפעה מלמעלה בלי חשבון ובלי עבודה רוחנית, "חנם מן המצוות" (רש"י בעלותך יא, ה), ולכן ההשפעה היא בריבוי, מאחר שאינה תלוי' בעבודתם. משא"כ ההשפעה לישראל היא השפעה מדודה לפי ערך עבודתם את ה', וכמש"נ (ר"פ בחוקות) "אם בחוקתי תלכו גו' ונתתי גשמיכם גו'".

אמנם, ריבוי ההשפעה שאצל האומות הוא רק ריבוי בכמות, אבל היא השפעה שלא ברצון ובעונג, ובלשון התניא (פכ"ב) - "כמאן דשדי בתר כתפוי לשונאו שלא ברצונו"; משא"כ ההשפעה לישראל, עם היותה השפעה מדודה, הרי הקב"ה מתענג

חיים", אף אם לצורך זה עלינו לוותר על ריבוי ההשפעה הבאה באופן ד"שדי בתר כתפוי".

מדוע לא היי יכול משה לברו לתת מים לישראל?

עיון
וביאור

וַיִּרְבַּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תִּנּוּ לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה (י"ב, ב)

הגיננו על משה אינו מן הראוי שילקו על ידו. וכמו שמצינו שמה נקרא בשמו "כי מן המים משיתיהו" (שמות ב, י), מים סתם, ולא מי היאור דוקא.

ומטעם זה סברו ישראל שמה לברו לא יוכל להביא להם מים, כיון שלצורך זה עליו לעקור את המים ממקומם, והרי זה כעין הלקאה, ולכן בקשו "תנו לנו מים", היינו שמה יצרף אליו את אהרן, כמו שעשה בהלקאת היאור.

הקשה הראב"ע (כאן) מדוע נאמר "תנו", לשון רבים, בה בשעה שישראל דברו רק אל משה. ותירץ לפי דרכו.

ויש לתרץ:

בענין מכת דם כתב רש"י "לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו כו' ולקה על ידי אהרן" (פרש"י וארא ז, יט).

ויש לומר שענין זה אינו נוגע למי היאור דווקא, אלא גם למים בכלל, שכיון שהמים

בין סמיכת פרשיות לסמיכת מקראות

עיון
וביאור

וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם גֹּי וְעַל נִסְתָּם אֶת ה' לֵאמֹר הַיֵּשׁ

ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין. וַיָּבֵא עֲמֶלֶק וַיִּלְחָם עִם יִשְׂרָאֵל

ויבא עמלק - סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעו היכן אני (י"ג, ז-ח. רש"י)

אינו סמיכות הפרשיות (שהרי "בהכרח שתסמך זו לזו", כנ"ל), אלא הסמיכות של פרשה זו ("ויבא עמלק") ל"מקרא זה", היינו לפסוק "היש ה' בקרבנו אם אין".

ביאור הדברים:

כאשר לומדים את הפסוק "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל" - מתעוררת שאלה

הקשו המפרשים (שפ"ח ועוד): הרי רש"י "אינו מביא בפירושו מדרש הסמוכות אלא במקום שהפרשיות נכתבים שלא על הסדר, אבל הכא הוא בהכרח שתסמך זו לזו, להיותם שניהם במקום אחד". ותירצו באופנים שונים.

ויש לבאר, שמה שהוקשה לרש"י כאן

הרי סמיכות זו מדגישה כאילו המאורע ד"ויבוא עמלק גו" מחזק את הספק, ח"ו, "היש ה' בקרבנו אם אין", דכיצד יתכן מלחמה עם ישראל כאשר "ה' בקרבנו"?

ועל זה מתרץ רש"י, שאדרבה, סמיכות זו באה לתרץ איך נתן הקב"ה לזה שיבא עמלק להלחם עם ישראל, כי ה' זה עונש על ספקם של ישראל "היש ה' בקרבנו", ולכן נכתב מקרא זה כאן. וק"ל.

פשוטה, הרי זה עתה ניסו בני ישראל את ה' "לאמר היש ה' בקרבנו אם אין", וע"י שנתן להם מים, נוכחו לדעת ש"ה' בקרבנו", וא"כ, כיצד יתכן שתיכף לאחר זה בא עמלק להלחם עם ישראל, דכיצד יתכן מצב כזה כאשר "ה' בקרבנו"?

וזהו מה שהוקשה לרש"י, מדוע נכתב "מקרא זה" - "היש ה' בקרבנו אם אין", בכתפיות ובסמיכות להכתוב "ויבוא עמלק",

אבא, תן לנו את הגאולה!

וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם גּוֹ וְעַל נִסְתָּם אֶת ה' לֵאמֹר הַיֵּשׁ ה' בְּקַרְבָּנוּ אִם אֵין. וַיָּבֹא עַמְלֵק וַיִּלְחֶם עִם יִשְׂרָאֵל

ויבא עמלק - סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם כו'. משל לאדם שהרכיב את בנו על כתיפו ויצא לדרך, ה' אותו הבן רואה חפץ, ואומר, אבא, טול חפץ זה ותן לי, והוא נותן לו, וכן שני' וכן שלישית (יז, ז-ח. רש"י)

וכמה שכן הוא בנוגע לצורך העיקרי של בני ישראל, היציאה מהגלות, שבודאי שבנ"י צריכים לבקש מהקב"ה "אבא טול חפץ זה ותן לי" - תן לנו את הגאולה!

ואזי אין ספק שימלא השי"ת את בקשתם, שהרי אם האב ממלא בקשת בנו בענין פרטי, "חפץ זה" וכיו"ב - עאכ"כ בענין עיקרי כמו הגאולה השלימה, שבוודאי "הוא נותן לו" וממלא את הבקשה, ויגאלנו במהרה.

יש לדייק בלשון המשל, שנתנית החפץ על ידי האב באה כתוצאה מבקשת הבן "אבא, טול חפץ זה ותן לי", ואז "הוא נותן לו", ולא שנותן לו מעצמו.

ומזה יש ללמוד בנמשל - בני ישראל הנמצאים בגלות, ב"מדבר העמים" (יחזקאל כ, לה), שעליהם לבקש מאבינו שבשמים כל צרכיהם, ואזי ממלא הקב"ה את הבקשה. ואם כך הוא בכל צרכיהם - על אחת כמה

מלחמת עמלק - עבור אלו ש"הענן פולטן"

וַיָּבֹא עַמְלֵק גּוֹ וַיִּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה שְׂבַח לְנֹוֹ אֲנָשִׁים

למה אמר ליהושע, מפני שבא משבטו של יוסף (יז, ח-ט. פסיקתא דר"כ פ"ג)

יש לבאר הטעם שמלחמת עמלק הוצרכה להיות דוקא על ידי אדם ש"בא משבטו של יוסף": מלחמת עמלק הזיקה רק ל"נחשלים

- "בן". והיינו, שגם יהודי שהנהגתו היא אחרת מהנהגת התורה, יש לעשותו ל"בן" - שכולם יכירו בו שהוא מ"בנים אתם לה' אלוקיכם".

ולכן צוה משה דוקא ליהושע, "משבטו של יוסף", שיעבוד את עבודת יוסף, ויקח אתו "יראי חטא" אל מחוץ לענן, כדי להציל את ה"אחרים", אלו שה"ענן פולטם", ולהכניסם בחזרה לתוך הענן - שגם הם יכירו בזה ש"יש ה' בקרבנו" (יז, ז), כי "תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם" (לשון רש"י שם, ח), ואזי יכירו גם עליהם ש"בנים" הם.

אחריך" - "חסרי כח מחמת חטאם שהי' הענן פולטן" (תצא כה, יח ופרש"י שם), משא"כ כלל ישראל שהיו בתוך הענן - לא הי' ביכולתו של עמלק לנגוע בהם כלל. ואם כן הי' מקום לחשוב שאין צורך לשלוח אנשים אל מחוץ לענן, שהוא מקום סכנה בגשמיות ורוחניות, רק כדי להציל את אלו ש"הי' הענן פולטן".

אך למדנו מיוסף שאין הדבר כן, שהרי שמו של יוסף הוא ע"ש "יוסף ה' לי בן אחר" (ויצא ל, כד), ומבואר (אור התורה (להצ"צ) ויצא רכ, א ואילך, ובכ"מ) שהפירוש הפנימי בזה הוא, שענינו של יוסף הוא לעשות מ"אחר"

עד כמה יש להשתדל כדי לקבל את התורה!

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה הֲלוֹא יֵצֵא הַלֶּחֶם בְּעַמְלֶק (יז, ט)

אך כאשר הגיע עמלק להלחם בישראל, היו אז בני ישראל בדרכם לקבלת התורה בהר סיני, ועמלק חצץ ביניהם ובין הר סיני ונלחם לעכבם מקבלת התורה. וזהו שנגד עמלק נצטוו להלחם, כי כאשר יש מונע ומעכב מלימוד התורה - אין לעשות שום חשבונות, ויש להשתדל בכל האופנים ובכל הדרכים, אפילו דרכים שאינן שייכות כלל לישראל, כמו מלחמה גשמית וכיו"ב, ובלבד שיוכלו להסיר את המונע ולקבל את התורה.

צריך ביאור: מהו טעם החילוק בין מלחמת מצרים למלחמת עמלק, שבמלחמת מצרים נצטוו ישראל "ואתם תחרישון" (יד, יד), משא"כ במלחמת עמלק נצטוו להלחם בעצמם?

ויש לומר:

במלחמת מצרים נצטוו ישראל שלא להלחם במצרים, כי אין זה ענינם של בני ישראל לעסוק במלחמות גשמיות, וכמ"ש "הקול קול יעקב והידים ידי עשו" (תולדות

כו, כב).

בשלה

לקיחת "עצמות יוסף" ב"מדבר העמים"
ע"פ לקוטי שיחות חכ"ו עמ' 85 ואילך

צורת "פי החירות"
ע"פ אגרות קודש ח"ב עמ' שלה ואילך

מדוע נקראת התפילה בשם "אומנות"?
ע"פ לקוטי שיחות חז"א עמ' 52 ואילך

בין שש אמהות לארבע אמהות
ע"פ לקוטי שיחות ח"ו עמ' 304 ואילך

קריעת ים סוף בעבודת האדם
ע"פ לקוטי שיחות ח"ג עמ' 1016

שירה כאיש אחד
ע"פ לקוטי שיחות חל"א עמ' 69 ואילך

מדוע הקדים הכתוב רחוקים לקרובים?
ע"פ לקוטי שיחות חל"ו עמוד 65 ואילך

הנסינות הקרובים והרחוקים
ע"פ לקוטי שיחות חל"ו עמ' 68 ואילך

מדוע נזכר בית המקדש בשירת הים?
ע"פ לקוטי שיחות חל"א עמ' 80 ואילך

מעלת מרים - ע"י היותה "אחות אהרן"
ע"פ לקוטי שיחות חז"א עמ' 61 ואילך

המענם שהוצרך משה להסיע את בני
ע"פ לקוטי שיחות חכ"א עמ' 77 ואילך

פרשת שבת במרה - לימוד ולא ציווי
ע"פ לקוטי שיחות חל"א עמ' 86 ואילך

מלוח מלכה במדבר?
ע"פ לקוטי שיחות חל"ו עמ' 70 ואילך

איסור תחומין בעבודת האדם
ע"פ לקוטי שיחות חז"א עמ' 71 ואילך

בין "מן הוא" ל"שמו מן"
ע"פ לקוטי שיחות חל"א עמ' 85 ואילך

המן – השפעה מדודה, אך "בפנים מאירות"
ע"פ לקוטי שיחות חל"א עמ' 90 ואילך

מדוע לא הי' יכול משה לבדו לתת מים לישראל?
ע"פ תורת מנחם - התוועדויות
תשמ"ח ח"ב עמ' 315 ואילך

בין סמיכת פרשיות לסמיכת מקראות
ע"פ תורת מנחם - התוועדויות
תשמ"ז ח"ב עמ' 456 ואילך

אבא, תן לנו את הנאולה!
ע"פ תורת מנחם - התוועדויות תשמ"ז ח"ב עמ' 458

מלחמת עמלק – עבור אלו ש"הענן פולטן"
ע"פ לקוטי שיחות חכ"ו עמ' 87 ואילך

עד כמה יש להשתדל כדי לקבל את התורה!
ע"פ לקוטי שיחות ח"א עמ' 144 ואילך